

Een medisch rapport uit 1841 over de gezondheidstoestand van de bevolking van het heideveld tussen de gemeenten Zwevezele, Ruddervoorde en Lichtervelde

Peter Bossu

In het jaarboek van 1987 van de heemkring Karel Vandepoele verscheen een bijdrage over de ontstaan-geschiedenis van het noordelijk deel van de gemeente: "Het Lichtervelde Veld - hoe het groeide". In dit artikel werd een beeld geschetst van een landschap dat in de vorige eeuw nog deel uitmaakte van de gordel "woeste" gronden in noordelijk Binnen-Vlaanderen.

Een uitgestrekt, open landschap met een overweldigende heidevegetatie, met visrijke poelen en vijvers en een nu tot de verbeelding sprekende dierenwereld. Een landschap echter ook met kleine, dikwijls ongezonde woningen, zonder sanitair. Een gebied waar mensen hard labeur leverden om rond te komen. Armoede en een slechte gezondheidstoestand waren 140 jaar terug veelal nog het visitekaartje voor de bewoners van deze "Velden" of "Bruyères".

In 1842 verscheen in het medisch tijdschrift "Annales société Médico-Chirurgicale de Bruges" een rapport over de gezondheidstoestand van de bevolking van het heideveld gelegen tussen de gemeenten Zwevezele, Ruddervoorde en Lichtervelde. Het artikel, in feite een getuigenverslag, geeft weer hoe de leefomstandigheden toen waren. Het is een verhaal van een volk dat leefde in groene armoede, op een plaats waar tegenwoordig grijze overvloed heerst.

Rapport voor de heer Gouverneur van West-Vlaanderen

betreffende de gezondheidstoestand van de bevolking van een heideveld gelegen tussen Zwevezele, Ruddervoorde en Lichtervelde, opgesteld door de Medische Commissie van de provincie¹.

De ervaring heeft sinds lang de schadelijke invloed van woeste en met stilstaand water overdekte gronden aangetoond op de gezondheidstoestand van mensen die in de nabijheid wonen. Tevens is bewezen dat als je dergelijke gronden saneert, je cultuurgrond bekomt met rijke oogst, dat je ellende omzet in rijkdom en dat je eens en voor altijd de oorzaak van ziekte uitroeit.

¹ Commissieleden: de heren Demeyer en De Lahaye, verslaggever.

ANNALES

DE LA

SOCIÉTÉ MÉDICO-CHIRURGICALE

DE BRUGES.

TOME III. — ANNÉE 1842.

BRUGES,

CHEZ FELIX DE PACHTERE, IMPRIMEUR DE LA SOCIÉTÉ.

We hebben het bewijs in ons land. De Grote Moeren bij Veurne, in cultuur gebracht door de gebroeders Herwijn, zo'n 50 jaar geleden, vormen een bewijs dat met de dag voor zichzelf spreekt. Volgens de heer De Keuwer, dokter in Veurne² en naar algemeen bekend is bij de bevolking vormde de streek van De Moeren vroeger een voortdurende haard van ziekten. Sinds het omzetten van dat moeras in cultuurgrond, moeten de Moeren voor geen enkele streek in België onderdoen bij het opmaken van het gezondheidsrapport. Bijgevolg is die streek volledig de slechte reputatie kwijt geraakt, die men haar voordien toeschreef.

We kunnen dus niet genoeg de melding toejuichen van de heer Dokter Pattyn van Zwevezele aan de Medisch-Chirurgische Vereniging van Brugge, betreffende de slechte gezondheidstoestand van de bewoners van een moerassig heideveld ingesloten tussen Zwevezele, Ruddervoorde en Lichtervelde. De Heer Gouverneur van West-Vlaanderen vraagt in dit verband toelichting aan de Medische Commissie van de provincie.

De commissieleden belast met het controleren van de inlichtingen verstrekt door de heer Dokter Pattyn, willen vooraf verklaren dat het hier onmogelijk is geweest de precieze gegevens te verzamelen die de heer Gouverneur hen vraagt betreffende het aantal personen dat jaarlijks wordt getroffen door een nu en dan opduikende koorts; om tot de verhouding te komen tussen het aantal zieken en het totaal van de bevolking. Een groot aantal van deze zieken roept geen medische hulp in; zij ondergaan hun ziekte of zij gebruiken volkse remedies en zo blijft hun ziekte onbekend. Anderzijds is het niet gemakkelijk in contact te komen met de bevolking die erg vreesachtig is, zeker om hun interieur te laten onderzoeken door vreemdelingen, die zij ervan verdenken een aanslag te willen plegen op hun voorrechten. Een andere hinderpaal om tot het gevraagde rapport te komen is het heersende gebrek aan overeenkomst tussen de plaatselijke dokters, betreffende het bestaan en de kenmerken van die plaatselijke ziekte. Dokter De Pla van Ruddervoorde verklaart dat hij slechts zelden de nu en dan opduikende koorts herkent, in die mate zelfs dat hij nauwelijks de gelegenheid heeft gehad kininesulfaat toe te dienen. En nochtans woont het grootste deel van de bevolking van het moerassig heideveld in de gemeente Ruddervoorde. De bevolking is er aangewezen op zijn zorgen en kan dus niet worden beoordeeld door dokter Pattyn.

Niettemin, zelfs al was het onmogelijk het juiste aantal mensen te bepalen, dat jaarlijks door de plaatselijke koorts van het moerassig heidegebied wordt getroffen, toch heeft de commissie er zich kunnen van verzekeren dat deze koorts bestaat. In het algemeen treft de koorts na enkele weken de personen die komen uit een ander deel van de gemeente³ of uit omringende gemeenten en die zich vestigen op de boorden van de heide. We zeggen wel: op de boorden van de heide, want op de heide zelf kan geen enkele bewoning zich vestigen: de menselijke hand raakt best niet aan waarvan men zegt dat het vervloekt is.

In alle huisjes, die iemand van ons heeft bezocht in het gezelschap van dokter Pattyn, gaven de bewoners het bestaan van de koorts toe: zij noemen hem de 'veldstier'⁴. Enkelens waren toen ziek; zoals de echtgenote van Louis Van Den Berghe, ook de echtgenote van Emmanuel Walgraeve, bij wie we longontsteking vaststelden, verwikkeld met die plaatselijke koorts, verder Ferdinand Rouvier, die herstelde van de koorts die bij hem verschillende maanden had geduurd. Tenslotte de kinderen van Emmanuel Van Doorne; een was acht dagen voordien gestorven, een ander verkeerde in levensgevaar. Al die huisjes stonden op een paar passen van elkaar.

Onafhankelijk van deze nu en dan opduikende koorts bestaat er bovendien, en hiermee zijn de vernoemde artsen het volledig eens, bestaat er, zeggen wij, bij die mensen iets dierlijks, te wijten aan de nabijheid van het heideveld. Dit manifesteert zich in heel de uiterlijke houding, maar speciaal door kliergezwollen vooral onder het buikvlies en door afwijkingen van het beendergestel. De kinderen vertonen deze afwijkingen nog meer dan de volwassenen. Wij hebben er gezien waarvan het beendergestel zo ongelukkig was ontwikkeld, dat de organen in de borstkas ternauwernood hun functies konden vervullen. Zo vormden bloedsomloop en ademhaling een zodanige kwelling, dat bij de minste beweging verstikking dreigde.

² Annalen van de Medische-Chirurgische Vereniging van Brugge, Deel 1, p. 106

³ Hier wordt de gemeente Ruddervoorde bedoeld.

⁴ Een benaming die ook in het zuidelijk deel van Lichtervelde werd gebruikt voor koorts, veel voorkomende bij warm en mistig weer - mondelinge overlevering door Adriana Boddin (†1988).

Nu we het kwaad hebben vastgesteld, zal het niet moeilijk zijn de heer Gouverneur duidelijk te maken welke de oorzaken zijn en welke maatregelen kunnen worden genomen. De oorzaken dienen gezocht in de woeste staat van het heideveld met de stilstaande wateren. Dertig ondiepe vennen ongeveer zonder afvloeiing liggen gezaaid over een oppervlakte van 900 gemeten, evenveel broeihaarden waaruit ziekteverwekkende dampen opstijgen. Diezelfde verschijnselen werden vastgesteld in alle tijden en ook op andere plaatsen. Lees "De geschiedenis van de moerassen en van de ziekten veroorzaakt door de uitwaseming van stilstaande waters" van dokter Monfalcon en u zal getroffen zijn door de gelijkenis van resultaten ontstaan uit identieke omstandigheden, uitgezonderd de wijzigingen die afhangen van het klimaat in Europa zowel als in Amerika en overal waar de waarnemer zijn onderzoek heeft verricht over dezelfde zaak.

Kent men de oorzaken van het ongemak, dan kan men maatregelen treffen. Overal waar moerassige gronden in cultuur werden gebracht en waar volgens de regels van de kunst een oplossing werd gevonden voor het afvloeien van stilstaand water of zelfs waar het onmogelijk was het water te laten afvloeien en men de plas dieper ging maken⁵: overal is de ziekte verdwenen. Indien het nochtans om rechtsmotieven, waarvan het wenselijk zou zijn dat de wetgever die zou afschaffen, onmogelijk zou zijn om maatregelen⁶ te treffen, blijft het nog altijd in de macht voor het bestuur om de twee volgende maatregelen te nemen, die tenminste het kwaad gedeeltelijk zouden verhelpen en die in het belang van de volksgezondheid kunnen worden genomen:

1. een afvloeiing voorzien van de stilstaande wateren.
2. de gemeenten verbieden nieuwe huizen te laten bouwen op de heideboorden waar alleen begrazing mogelijk is.

Opgemaakt te Brugge, de 13de oktober 1841

De Lahaye

BRONVERMELDING

- BEERNAERT F., Evolutie van Veld in Bos tussen Brugge en Torhout, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1978.
- BOSSU P., Het Lichterveldse Veld - Hoe het groeide, derde jaarboek van de heemkundige kring Karel Vandepoole, Lichtervelde, 1987.
- DE MEYER en DE LAHAY, Rapport sur l'état sanitaire de la population d'une Bruyère, Annales de la Société Médico - Chirurgicale de Bruges, tome I, Pag. 106, 1841.
- VERHULST A., Het landschap in Vlaanderen, Willemfonds, 1964.

Bijzondere dank aan André Gysel voor het nalezen van de vertaalde tekst.

⁵ In diepere plassen komen de ziektekiemen minder snel tot ontwikkeling.

⁶ Op de kaarten van Ferraris (1770-1777) is het Lichtervelde-Veld nog integraal heidegebied met daarin een aantal grote Veldvijvers. Rond het heideveld lag een beboste gordel. Op de rand bevonden zich een aantal huizen. Enkel op het grondgebied van Torhout en Zwevezele situeren zich een viertal grote gebouwen, waarschijnlijk hoeven. De bebossing van de heidevelden werd aangemoedigd door de wet van 24 maart 1847. Deze wet voorzag een belastingvrijheid van 15 jaar voor het ontginnen van heidevelden. De kaart van Vandermaelen (1851) toont dat reeds een flink stuk van het heideveld omgezet is in bos. Naar Zwevezele en Ruddervoerde toe is alles nog echter heide met daarin talrijke vijvers en poelen. In het begin van de 20ste eeuw is alles reeds omgezet in bos of cultuurgrond.

